

פתח דבר

ראינו לנכון לפתוח בדבר התנצלות, מה ראינו על ככה להרהיב עוז
בנפשינו לעשות פירוש לספר דע"ת, ואכן אין עיקר כוונתנו לתת פירוש
ולקבוע מסמירות וסיכומים וכו', כי מאתנו והלאה לרדת להבנת פשטן של
הספר על בוריו, אמנם עיקר הכוונה והתכלית הוא להציע "גישה" ודרך
הלימוד והעיון בספרי רבינו בכלל ובספר זה בפרט. ואין ספק שהמעין
אשר יקנה תפיסה זאת בדרך לימודו, יוכל אח"כ לפענח ולכווין לכוונת
רבינו בעצמו בלי להעזר בדברינו, ובמקומות רבים — יבינם בדרך יותר
אמיתי ממה שעלה בדינו. ובעצם כל כוונתנו הוא לומר! שימו לב לכל
מילה ולכל משפט והגה, ודרך וצורת ביטוי, כי הכל מדוד ושקול במשקל
ובמספר. והיה מן הראוי לשום סימן צורת יד ואצבע אחרי כל מלה, לומר
שימו לב, ובמקום זה נסינו לעורר ולהציע אפשרות של מהלך בהכנת
הדברים.

דרך זו, דרך הקודש יקרא לה, והמעין האמיתי ימצא נחת ופרי
בלימודו בלי ספק. אמנם הקורא מלמעלה — בלי עיון הדק היטיב, לא רק
שלא יראה פרי בלימודו, רק תמה יתמהה על מה עשה ככה כותב הפירוש
הזה לכתוב שברי אותיות בלתי מובנים שאינם מתקשרים ומתחברים,
וקרובים הדברים לדמיונות שוא ומדוחים. ומה עוד, נניח שהדיוקים נכונים,
אמנם מרוב דיוק המלים מאבדים את הרגשת רוממות הדברים, והמסר
הנשגב שמיועד הספר ללמדינו. אמנם, כל זה פרי של גישה שטחית
המקובל גם אצל למדנים אמיתיים, בשטחים אלו של התורה, שמשום מה
התקבל הנחה שחלק זה של התורה שייך למוסר ומחשבה וכדומה, ושהוא
שטח הפקר וככל העולה על הדעת ניתן ליאמר וליכתב, והדברים אינם
צריכים להיות מדויקים הדק היטיב, ולכן אין צורך בעיון רב.

ברם יש מקום למעין לשאול: אם רוב הלימוד הוא פיענוח לשונות
ולמצוא לשונות מקבילות — הלא היה מטיב עמנו המחבר לכתוב בלשון
המקובלת בהירווחה ולא יחדד חידות שנצטרך למצוא פתרונם. אמנם ברוב
הלימוד בספרי רבינו יווכח הלומד, שהמחבר לא ניסה ולא כיוון לזה כלל,

אלא בהיות שהענינים היו בהירים וברורים ומסודרים לפניו, וכל נושא מוגדר בהגדרתו המדויקת עד תומה, לכן העלם על הכתב באותו הדיק שבו חשב ובצורתם שהיו ברעיונו. אמנם לדידי ודכותי שמורגלים (שלא בידועים) לערב ולערבב מין בשאינו מינו מחוסר רגילות בבהירות ובדיק, וגם מחוסר ידע בשימוש המלים והגדרתן, לנו נראים דבריו הק' כחידה שצריך לפתרון, והרבה עמל ורגיעה נצרך בלימודו, אע"פ שרוב דבריו הם דברים פשוטים ומוכרחים מהשכל המשכיל. אמנם אחרי הפיענוח כביכול, הרי הריווח הוא עצום, ואין לו תחליף, כי הלומד קונה את החכמה בהגדרתו המדויקת, ויכול להשיג ציור הדברים בצורתם האמיתית, כמו שכתב רבינו בהקדמת דרך ה' וז"ל: והנה נשתדלתי לסדר הדברים בסידור שנראה לי יותר נאות, ובמלות שחשבתים היותר הגונות, לתת לך ציור שלם מהדברים האלה אשר גמרתי להשכילך. על כן גם אתה עתה צריך אתה לדקדק על כל זה, ולשמור את כל זה שמירה מעולה, עד תמצא מקום שיועיל לך, ולא תוותר על שום דקדוק פן יתעלם ממך ענין הכרחי. אבל זה אשר תעשה, תדקדק על כל המלות ותשתדל לעמוד על תוכן הענינים ולעצור כל אמתתם בשכלך, ומצאת לך מנוח אשר ייטב לך עכ"ל. וכן כתב רבינו באגרת לרבו על הכללים (כללי פחור) ששלח לו - "אך האמת הוא כי בקיצור גדול הוא עשוי, ועל כל מלה צריך דיוק רב". אם כן איפא הפיענוח אינו עצם המטרה, אלא הוא האמצעי היחידי לקנות הדברי תורה אלו בצורתם הבהירה והמדויקת שכיון המחבר.

ב' פנים יש לחכמה האלקית (— הנהגת ה' את עולמו): א' — ענינם העצמי, ב' — צורתם. היינו: "ענינים העצמי", הם כל מה שמבחינים בהשפעותיו ית' המתפשטים לפעול, והוא הוא הצורתא דשמעתתא של זה הספר. "צורתם", היינו דרך היראותם בדרכי ההשגה שנעתקים ומתלבשים בתמונות וציורים מצד היותם השרשים לענינים אלה, והוא צורת הלימוד שבחכמת האמת. נמצא שהם ב' לימודים אע"פ שהם נושא וסוגיא אחד, ואין הכרח לדעת אחד כדי להבין השני. ובכלל אין ענינו של הספר להלביש (או להפשיט) הקבלה בשפת הנגלה, אלא את"ל: הם בגדר מראה ופתורנו, משל ונמשל, שבנידון דידן שניהם הם דברי תורה, ולא רק כמשל בעלמא. אמנם בהיות שיותר קל לקבל צורה מקיפה וסדר של דברים בפן הב', לכן נעזרנו בהרבה מקומות עם המונחים של הקבלה וה"כללים" כדי

להגיע אל אירגון הדברים, וברוב המקומות שמנו דברים האלו בסוגריים, כדי שהלומדים שאינם מכירים פן הזה, יוכלו לדלגו, וכאמור שאינו נצרך בהכרח להבנת הספר. (יש להעיר, שמעמוד שצ"א עד סוף הספר אפשר ללומדו כלימוד בפני עצמו, ויש שם כמה הקדמות היכולות לשמש כהכנה ללימוד הע"ח).

כשגמר רבינו את החיבור דעת תבונות (אדר תצ"ד) התחיל לכתוב הכללים, והוא חיבורו האחרון בחכמת האמת שיש בידינו. מטרת הספר דע"ת הוא "להתיישב" על קצת עיקרים של האמונה ע"י רכישת "דיעות" מקיפות של החכמה האלקית; ו"הכללים" מטרתן הוא לבאר מונחי יסוד שבחכמת האמת לפי הבנת ענינם שנתבארו בדע"ת. אמנם בהיות מטרה אחרת לשני הספרים, לכן אינם שוה, ויש דברים שנבארו בארוכה באחד מהם ולא בהשני, וכן סדר הענינים אינם תמיד שוה, ועוד שינויים ואכמ"ל. ובהיות ה"כללים" עוסקים ברובו באותם הדברים שנתבארו בדע"ת, לכן יש להעזר הרבה מכל אחד מהם לחיבור.

לזכר עולם יהיה צדיק ה"ה הגה"צ איש האשכולות מורנו רבי חיים פרידלנדר זצוק"ל, אשר הוא הגבר אשר למד ולימד דעת ותבונה וזכה חיכה את הרבים בספר דעת תבונות, ועל ידו ובזכותו הפך הספר לנחלת הכלל, תנצב"ה.

תה"ל זכינו להשיג צילום של החיבור (כרוך יחד עם העשרה פרקי משניות — כללות האילן, נדפס ב"שערי רמח"ל") בעצם כתב יד קדשו של רבינו שהגיע לאחרונה לספריה הלאומית שבירושלים, הכת"י היה גנוז באוסף גינזבורג אשר בספריית לנין במוסקבה (8761) וממנה הגהנו את הספר מחדש ותוקנו בו הרבה תיקונים. גם הכללים הוגהו מעצם כת"ק של רבינו הנמצא בכת"י ירושלים (7125) ותוקנו בו הרבה טעויות. השתדלנו להדפיס את הדע"ת (בראש העמוד) והכללים, בצורתו המקורית כמו שמופיע בכת"י, בלי להוסיף ולגרוע מאומה, אפילו לא חלוקה לקטעים ופיסוק, כי משתנה עי"ז הרבה פעמים הבנת הדברים. יש מקומות שקשה היה פיענוח של מלה או פסיק וכו', בדרך כלל פיענחנו אותו לפי דעתנו בלי לציין, כדי שלא להכביד על הלומד. במקומות אחדים כתבנו נוסח אחריו תוך סוגריים: אצ"ל ... והכוונה הוא שיש כאן ספק של פיענוח.

שמות החיבורים: "דעת תבונות וכללים ראשונים", הם מעשי מעתיקים ומדפיסים, אמנם רבינו לא רשם בכת"י שם לחיבורים אלו. ומה עוד, כי רק שני מערכות של "כללים" ידועים לנו שחיבר רבינו וקראם בשם "כללים": א' — כללים ראשונים (נדפס בסוף דע"ת תחת השם "כללי פתחי חכמה ודעת"). ב' — כללים שניים, הוא ספר פתחי חכמה ודעת. אמנם היות שהלומדים הורגלו להשתמש בשם "כללים ראשונים" לחיבור זה המקביל לדע"ת, לכן המשכנו גם אנו בשם זה של "כללים" כדי להקל על הלומד. ברם לא ברור שבאמת חיבור זה הוא "כללים", יתכן שכל עיקרו הוא לבאר מונחי חכה"א וכנ"ל. בכתב יד של הכללים לא נרשם סימנים ואותיות לפני כל ענין, רק כל ענין חדש מתחיל באותיות גדולות, ולהקל על הלומד המשכנו להשתמש בסימנים כנדפס במהדורת "ספר הכללים".

שלמי תודה ליד"נ הרב המופלג בתורה וי"ש ר' שלום וילנסקי שליט"א על השתדלותו וטרחתו בהדפסת הספר. ועל הטוב יזכר ידידנו הרב הנכבד צמ"ס ר' משה מילשטיין שליט"א על עזרתו החשובה בהדפסת הספר, משכורתו תהיה שלימה מן השמים ובכל אשר יפנה יצליח.